

Sosyal Bilgilerde Çevre Eğitimi: Lisansüstü Çalışmalara Ait Bir İnceleme ¹

Bilgin Ünal İBRET ², Onur YILMAZ ³

Geliş Tarihi: 23.03.2019

Kabul Tarihi: 07.06.2019

Araştırma Makalesi

Öz

Çevre eğitimi, pek çok derste olduğu gibi Sosyal Bilgiler dersinde de son derece önemli konular arasında yer almaktadır. Öyle ki, çevre eğitiminin gerekliliği Sosyal Bilgiler Öğretim Programında da sürekli vurgulanmaktadır. Bu bakımdan, gerek öğretmenlere gerekse bu alanda çalışan araştırmacılara Sosyal Bilgilerde çevre eğitiminin önemini anlatmaya yönelik büyük görevler düşmektedir. Çünkü, bir alanda yapılan akademik çalışmalar o alanın gelişmesine katkı sağlar. Bu çalışmada, Türkiye’de Sosyal Bilgilerde çevre eğitimine yönelik hazırlanan yüksek lisans ve doktora tezleri incelenerek, yapılan bu lisansüstü çalışmaların yönelimleri belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi kullanılmıştır. Elde edilen veriler satır satır kodlama yapılarak tümdengelsel (betimsel) analiz yöntemiyle analiz edilmiş; önce temalara sonra bu temalardan da bulgulara ulaşılmıştır. Araştırma sonucunda; Sosyal Bilgiler alanında çevre eğitimi ile ilgili tezlerin sınırlı olduğu; Sosyal Bilgilerde çevre eğitimi konusunun daha çok yüksek lisans düzeyinde çalışıldığı belirlenmiştir. Ayrıca, araştırmaların genel olarak öğretmenlerden ve öğretmen adaylarından mesleki yeterliliklerine ve çevreye karşı tutumlarına ilişkin görüş alma şeklinde yapıldığı görülmüştür. Araştırmalar genellikle nicel araştırma yöntemi ile yürütüldüğünden nitel araştırma yöntemine dayalı çalışmaların çok sınırlı olduğu; daha çok ölçek ve anket uygulamaya dayalı araştırmaların yapıldığı tespit edilmiştir. Araştırma sonuçlarına dayanarak, çevre eğitimi konu edinen uygulamalı doktora tez çalışmalarına öncelik verilmesi gerektiği söylenebilir. Ayrıca araştırmalarda daha derinlemesine veri toplayabilmek amacıyla nitel araştırma yöntemlerine ağırlık verilmesi gerekmektedir.

Anahtar kelimeler: Sosyal bilgiler, çevre eğitimi, lisansüstü eğitim

¹ Bu makale; 08-10 Kasım 2018 tarihleri arasında Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi’nde düzenlenen I. Uluslararası Coğrafya Eğitimi Sempozyumu’nda sunulan bildirinin genişletilmiş halidir.

² Kastamonu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, e-mail: bibret@kastamonu.edu.tr ORCID: 0000-0001-9105-7595

³ Kastamonu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, e-mail: onuryilmazahi@gmail.com ORCID: 0000-0003-1650-2956

Environmental Education in Social Studies: A Study on Graduate Studies

---

Submitted by 23.03.2019

Accepted by 07.06.2019

Research Paper

Abstract

Environmental education, as in many other subjects, is also one of the most important topics in the Social Studies course. The necessity of environmental education is emphasized in the Social Studies Curriculum. In this respect, there is a great deal of responsibility for explaining the importance of environmental education in Social Studies to both teachers and researchers in this field. Because, the development of a field is related to research in that field. It is also one of the most important topics in the Social Studies course. This research aims to determine the orientation of graduate and doctoral theses conducted in the field of Environmental Education in Social Studies in Turkey. In this research was used document analysis, one of the qualitative research methods, The data were analyzed by line-line coding; firstly the themes were then reached from these themes. It was determined as a result of the research that there are limited theses on environmental education in the field of Social Studies; environmental education in the Social Studies, is mostly studied at the graduate level. In general, it has been studied that teachers and pre-service teachers generally have their opinions about their professional competence and their attitudes towards the environment. In addition, It was determined as a result of the research that the studies were conducted with quantitative research method and the studies based on qualitative research method were very limited; more scale and survey based on application-based research. Based on the results of the research, it can be said that priority should be given to applied doctoral thesis studies on environmental education. In addition, in order to collect more in-depth data, it is necessary to focus on qualitative research methods.

Keywords: Social studies, environmental education, graduate education

Giriş

Günümüz dünyası özellikle 21. yüzyıldan başlayarak hızlı bir değişim ve gelişim sürecine girmiştir. Canlı ve cansız varlıkların yaşam alanı olarak tanımlanan çevre kavramı da özellikle bu yüzyılda farklı kesimler tarafından daha çok tartışılmaya başlanmıştır. Çevre, en genel anlamda, bireyin yaşamı boyunca etkilendiği biyolojik, fiziksel ve kültürel faktörler bütünü olarak tanımlanabilir (Yücel ve Morgil, 1998).

Çevre kavramı, alanyazında pek çok kişi tarafından farklı şekilde tanımlanmıştır. İzbirak (1992) çevreyi, doğal, toplumsal ve kültürel faktörlerin bir araya gelerek oluşturduğu alan olarak tanımlamıştır. Öztürk (2007) çevreyi, canlıların yaşam şartlarını meydana getiren organik ve inorganik süreçler ve etkileşimlerin gerçekleştiği ortam olarak ifade etmiştir. Türkiye Çevre Vakfı (2001) ise çevreyi “doğal, ekonomik ve kültürel değerlerin bir bütünü” olarak tanımlamaktadır. Tüm bu tanımlardan yola çıkarak çevrenin, insan ve doğa ilişkisi çerçevesinde değerlendirildiği ve bir bütün olarak ele alındığı söylenebilir.

Günümüzde değişen ve gelişen teknolojiden pek çok alan gibi çevre de olumsuz olarak etkilenmiştir. Özellikle son yıllarda ortaya çıkan hızlı nüfus artışı, çarpık kentleşme ve hızlı sanayileşme pek çok çevre sorununu da beraberinde getirmiştir (Ertürk, 1994). Teknolojinin gelişmesi ile birlikte çevre sorunları artarak devam etmiş ve sorunların sınır tanımadan insan hayatını her yerde tehdit etmeye başlamasıyla konunun ciddiyeti giderek daha fazla anlaşılmıştır.

Çevresel sorunlar bireyi birçok yönden etkilemektedir. Alanyazında yapılan çalışmalarda da artan çevresel sorunlarının yaşam kalitesini düşürdüğü ve biyolojik, psikolojik ve sosyolojik açılardan olumsuz etkiye sebep olduğu tespit edilmiştir (Brause ve Wood, 1993; Flowers, 2007). Avrupa Birliği başta olmak üzere birçok topluluk, daha sağlıklı bir çevrede yaşayabilmek için çeşitli projeler ortaya koymuşlar ve önlemler almaya

çalışmışlardır. Bunun yanında, çevre sorunlarının çözümüne yönelik çevre eğitimiyle ilgili çalışmalara önem verilmiştir (Özdemir, 2010; Lynch, 2001).

Çevre eğitimi, çevreden etkilenen bireyin ve toplumun biyo-psikososyal yönleriyle beraber nüfus artışını olumsuz yönden etkileyen unsurları inceleyen bir alandır (Yang, 1993). Başka bir deyişle, çevre eğitimi; çevre konusunda bilinçli ve duyarlı bireylerin yetiştirilerek çevre ile ilgili etkinliklere aktif katılımın sağlanması olarak tanımlanmaktadır (Smith, 2009). Çevre eğitimi, bilişsel olarak ekolojik bilgilerin aktarılmasının yanı sıra çevreye yönelik tutumlarını gelişmesini ve bu tutumların davranışa dönüşmesi sürecini kapsayan bir süreçtir (Uzunoğlu, 1996). Bu süreç, bilişsel, duyuşsal ve psiko-motor becerileri içine alan kapsamlı bir oluşturdur. (Pooley ve O'Conner, 2000; Keleş, 2007; Yılmaz, 2016; Yücel ve Morgil, 2016). Çevre eğitimi, bireye günlük hayatında yaptığı işlerde kolaylıklar sağlamaktadır. Bireyin günlük hayatında ihtiyaç duyduğu başta Sosyal Bilgiler olmak üzere pek çok disiplinle de iç içedir. (Plevyak ve Mayfield, 2010).

Çevre konularının eğitimde bilişsel, duyuşsal ve psiko-motor becerileri de içine alarak öğretilmesinin amaçlandığı önemli derslerden biri de Sosyal Bilgilerdir. Sosyal Bilgiler dersi bireye yakın çevresinden başlayarak insan ile çevre arasındaki etkileşimi geliştirmeyi amaçlamaktadır (MEB, 2018). Nitekim 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında da bu konu önemle vurgulanmaktadır. Bu bakımdan gerek öğretmenlere gerekse bu alanda çalışan araştırmacılara büyük görevler düşmektedir. Çoğu zaman alanda yapılan çalışmaların da eğitimcilere yol gösterdiği düşünüldüğünde, bu konuda yapılan araştırmaların önemi daha da artmaktadır. Bir alanın gelişmesi için o alanı bilimsel öneme taşıma adına yapılan araştırmalar kritik bir öneme sahiptir. Bu açıdan bakıldığında lisansüstü çalışmaların alanı tetiklediği ve yaygın etkisinin geniş olduğunu kabul edilebilir. Lisansüstü öğrenim sürecinde yazılan tezler ise birçok araştırmaya ışık tutmakla birlikte alanyazındaki problemlere çözüm oluşturmaktadır.

Yapılan lisansüstü çalışmaların önemli katkılarından birisi de araştırmacılara güncel gelişmeleri ve uygulamaları, aksaklıkları, eksiklikleri ve çözüm önerileri hissettirmektedir. Bu bağlamda, Sosyal Bilgiler alanında çevre eğitime dair yapılan lisansüstü çalışmaların durumunu ortaya koymak açısından önem arz eder. Bu bağlamda, bu araştırmanın amacı, Türkiye’de Sosyal Bilgilerde çevre eğitimi alanında yapılmış yüksek lisans ve doktora tezlerinin; konu, yöntem, veri toplama araçları ve çalışma gruplarını açısından yönelimlerini belirlemektir. Bu amaç doğrultusunda araştırmada aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Türkiye’de Sosyal Bilgiler Eğitimi alanında çevre eğitimi ile ilgili yapılan lisansüstü çalışmalarda;
  - Hangi konular tercih edilmiştir?
  - Hangi yöntemler kullanılmıştır?
  - Hangi veri toplama araçları kullanılmıştır?
  - Çalışma grubu nasıl değişmektedir?

Bu araştırma ile elde edilecek sonuçların çevre eğitimi alanında araştırma yapan araştırmacılar için yol gösterici olması ve bu konuda yapılacak diğer çalışmalara ve projelere kaynak oluşturması beklenmektedir. Ayrıca, alanyazında çevre eğitimiyle ilgili benzer çalışmalarda oluşabilecek tekrarı önlemeye ve eksikliklerin ne şekilde ve nasıl ele alınacağı konusunda araştırmacılara yarar sağlayacağı da düşünülmektedir.

Yöntem

Araştırma Modeli

Bu araştırma Türkiye’de Sosyal Bilgilerde çevre eğitimi alanında yapılmış yüksek lisans ve doktora tezlerinin konu, yöntem, veri toplama aracı ve çalışma grubu açısından

yönelimlerini belirlemek amacıyla yapılmıştır. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi kullanılmıştır. Doküman incelemesi; “araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsamakta” (Yıldırım ve Şimşek, 2013) ve tek başına bir yöntem olmanın yanında başka yöntemlerle birlikte de kullanılabilir (Merriam, 2013). Doküman incelemesi, gözlem ve görüşme yapmaya gerek kalmadan alanda pek çok bilgiye ulaşmada kolaylık sağlamaktadır. Bu bakımdan da araştırmacıya zamanda tasarruf sağlamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Ayrıca, düşük maliyetli olması da bir avantaj sayılmaktadır. Diğer taraftan; dokümanların yanlı hazırlanmış olması, bilgilerin eksik olması, gizli kaynaklarda erişiminin zor olması, çalışma grubunun aktif olmaması gibi durumlar ise doküman incelemesi yöntemini dezavantajlı hale getirmektedir (Bailey, 1994, s. 86; Creswell, 2013). Doküman incelemesi gerçekleştirilirken verileri düzenleme, verileri inceleme, kodlama, tema ve kategorilere ayırma, nasıl sunulacağını belirleme ve bulguları yorumlama olmak üzere izlenmesi gereken bazı aşamalar bulunmaktadır (Creswell, 2013) s. 197).

Veri Toplama Araçları

Çalışmanın ilk aşamasında çevre eğitimi ile ilgili yayımlanmış yüksek lisans ve doktora tezlerine Yüksek Öğretim Kurulu’nun (YÖK) “Ulusal Tez Merkezi” veri tabanından “Sosyal Bilgiler” ve “Çevre eğitimi” anahtar kelimeleri üzerinden arama yapılarak ulaşılmıştır. Arama sonucunda “Sosyal Bilgiler” ve “Çevre Eğitimi” anahtar kelimelerinde örtüşen 2002 yılından 2018 yılına kadar toplam 30 tez çalışmasına rastlanmıştır. Bu tezlerin 26 tanesi yüksek lisans tezi 4 tanesi ise doktora tezinden oluşmaktadır. Araştırmada ulaşılan tezler Tablo 1’de gösterilmiştir. Bu taramadan elde edilen tezler, araştırmacılar tarafından indirilip bir araya getirilmiş ve sonra tezler incelenmiştir. Elde edilen çalışmaların tam metin

ve özet metinleri incelenmiş, çalışma için yeterli veriye ulaşılamayan tezler incelemeye alınmamıştır.

Tablo 1

Sosyal Bilgiler Eğitimi Alanında Çevre Eğitimi Alanında Yapılmış Lisansüstü Çalışmalar

Tez Türü	Toplam	Yıl Adeti	Yıllar
DOKTORA	4	2	2011
		1	2014
		1	2017
YÜKSEK LİSANS	26	1	2002
		1	2008
		1	2009
		6	2010
		3	2011
		1	2012
		1	2014
		2	2015
		7	2016
		3	2017
1	2018		

Tablo 1’de de görüldüğü üzere; yüksek lisans tezlerinden sistem üzerinden ulaşılabilen en erken tarihli yapılmış tez 2002 yılına aittir. Daha sonra yapılan tez 2008 yılında yapılmış ve bu tezden sonra çevre eğitimi konusu ile ilgili her yıl en az bir tez yazılmıştır. En güncel tarihli tez ise 2018 yılına aittir. Doktora tezleri arasında ise en erken tarihli yapılmış iki tez çalışması 2011 yılında yapılmıştır. Çevre eğitimi ile ilgili doktora tezleri arasında en güncel olan tez ise 2017 yılında yapılmıştır.

Veri Analizi

Araştırmacının verilerde elde ettiği bilgileri birleştirip yorumladığı, verilerin anlamlarını dışarıya aktardığı bir süreçtir (Merriam, 2013). Bu araştırmada, veriler tündengimsel (betimsel) analiz yöntemiyle çözümlenmiştir. Araştırma öncesinde bir araya getirilen açısından kategorilenmiş ve daha sonra bu kategori üzerinden araştırmalar incelenmiştir. Her araştırmadaki konu, çalışma grubu, yöntem ve veri toplama aracı kısımları ilgili başlık altına alınmış ve birbiriyle benzerlik ya da farklılık gösteren araştırmalar ana temalar altında toplanmıştır. Daha sonra konu, çalışma grubu, yöntem ve veri toplama aracı ana temaları bulgulara dönüştürülmüş ve bu başlıklar altında araştırmalar incelenmiştir.

İnandırıcılık

Nitel araştırmalarda araştırmacının araştırmaya yanlılığını katması ya da önyargılarla başlaması gibi durumlar araştırmanın dezavantajını oluşturmaktadır. Bu dezavantajın giderilmesi için verilerin çeşitliliğini sağlama, yeterli katılımı sağlanma ve uzman incelemesi gibi bir takım stratejiler uygulanmaktadır (Merriam, 2013). Bu stratejilerden biri de verilerin bir kısmının başka bir araştırmacı tarafından incelenmesidir. Öğretim programları, tez araştırmaları ve ders kitapları gibi incelenen dokümanların % 20'si başka bir araştırmacı tarafından bağımsız olarak kodlanarak araştırmanın inandırıcılığı artırılabilir (Patton, 2014). Bu araştırmada da lisansüstü tez çalışmalarının % 20'si başka bir araştırmacı tarafından analiz edilmiştir. Daha sonra iki araştırmacı bir araya gelerek kodlamalarını karşılaştırmıştır. Farklı yapılan kodlamalar üzerinde fikir birliğine varılabilmesi için tartışmalar yapmışlardır. Tartışmalar sonucu veri analizine son şekli verilmiştir. Elde edilen kodlamalardan temalara bu temalardan da bulgulara ulaşılmıştır.

Bulgular

Bu bölümde çalışma kapsamında elde edilen bulgular, araştırmanın amacı doğrultusunda yanıt aranan alt sorulara uygun olarak kategorize edilmiş ve bulgulara ilişkin yorumlar yapılmıştır.

Sosyal Bilgilerde çevre eğitimi kapsamında yapılan lisansüstü çalışmaların konularının hangi yönelimde olduğu araştırmanın bulguları arasındadır. Konularına göre lisansüstü çalışmaların nasıl şekillendiği ise Tablo 2’de gösterilmiştir. Tablo 2’de verilen bu temalar yapılan kodlama sonrası bir araya getirilen araştırmaların başlıklarında bulunan ortak kavramlardan yola çıkılarak oluşturulmuştur.

Tablo 2

Sosyal Bilgilerde Çevre Eğitimi Kapsamında Yapılan Lisansüstü Çalışmaların Konu Dağılımı

Konu	Yüksek Lisans	Doktora
Kavram/içerik öğretimi	4	1
Çevreye eğitime ilişkin akademik başarı düzeyini ölçme	5	1
Öğretmen veya öğretmen adaylarının görüşlerini alma	11	0
Ders kitapları ve öğretim programlarının çevre eğitimi açısından inceleme	2	1
Çeşitli yöntem, teknik ve stratejilerin çevreye karşı tutuma etkisi	4	1

Araştırmaların nasıl bir dağılım gösterdiğini belirlemek üzere yapılan kodlamalar sırasında lisansüstü çalışmaların konuları genellikle “Kavram/içerik öğretimi” (çevre konusunda program hazırlama, çevre eğitiminin unsurlarının belirlenmesi, eğitimde çevrenin yeri ve önemi vb.) “Çevreye karşı tutum ve akademik başarı düzeyini belirleme” sürdürülebilir çevreye ilişkin tutum, vb.) “Öğretmen veya öğretmen adaylarının görüşlerini

alma” (çevre eğitimi, çevre sorunları, vb. konularda görüş alma), “Ders kitapları ve öğretim programlarının çevre eğitimi açısından incelenmesi” ve “Çeşitli yöntem, teknik ve stratejilerin çevreye karşı tutuma etkisi” (çoklu zeka kuramına göre tutum belirleme) temaları altında toplanmıştır.

Yüksek lisansta en fazla araştırma öğretmen ve öğretmen adaylarının mesleki yeterliklerini ölçme ve çevre konusu ile ilgili görüş alma şeklinde olmuştur. Bu konuda toplamda 11 adet yüksek lisans çalışması bulunmaktadır. Doktorada ise görüş almaya dayalı çalışma hariç her türden bir araştırma yapılmıştır. Sosyal Bilgilerde “Çevre eğitimi konusunda kavram/içerik öğretimini” ele alan yüksek lisansta dört, doktorada bir çalışma bulunmaktadır. “Çevreye karşı tutum ve akademik başarı düzeyini belirleme” açısından yüksek lisansta beş, doktorada bir çalışma bulunmaktadır. “Ders kitapları ve öğretim programlarının çevre eğitimi açısından incelenmesi” temasında yüksek lisansta iki, doktorada bir ve “Çeşitli yöntem, teknik ve stratejilerin çevreye karşı tutuma etkisi” temasında yüksek lisansta dört, doktorada ise bir çalışma bulunmaktadır.

Araştırmada tespit edilen bir diğer bulgu, lisansüstü tezlerde en fazla nicel araştırma yönteminden yararlandığı ve özellikle nitel araştırma yöntemleriyle yapılan çalışmaların sınırlı olduğudur. Sosyal Bilgiler eğitimi alanında çevre eğitimi ile ilgili yapılan lisansüstü çalışmaların yöntem bakımından dağılımı Tablo 3’te verilmiştir.

Tablo 3

Sosyal Bilgiler Eğitimi Alanında Çevre Eğitimi İle İlgili Yapılan Lisansüstü Çalışmaların Yöntem Bakımından Dağılımı

	Nitel	Nicel	Karma Yöntem
Yüksek Lisans	4	20	2
Doktora		2	2
Toplam	4	22	4

Tablo 3'te görüldüğü üzere; Sosyal Bilgiler eğitimi alanında çevre eğitimi ile ilgili yapılan lisansüstü çalışmalarda en fazla nicel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Yüksek lisansta 26 araştırmadan yirmisinde nicel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Ayrıca, dört tane nitel araştırma yöntemi ile yapılmış çalışma ve iki tane de karma yöntem ile yapılmış araştırma bulunmaktadır. Doktorada ise, iki tane nicel araştırma yöntemi ile yapılmış çalışma ve iki tane de karma yöntem ile yapılmış araştırma bulunmaktadır. Doktora tez çalışmalarında, karma yöntemle yapılan tezlerin içindeki bölümler haricinde yalnızca nitel araştırma yöntemleri ile yapılmış bir tez bulunmamaktadır.

Araştırmada, tez çalışmalarında araştırmacıların uyguladıkları veri toplama araçları da incelenmiş; araştırmacıların ölçek, görüşme, anket, başarı testi, gözlem, dokümanlar ve atölye çalışmaları ile veri topladıkları tespit edilmiştir. Sosyal Bilgiler eğitimi alanında çevre eğitimi ile ilgili yapılan lisansüstü çalışmaların kullanılan veri toplama araçları bakımından dağılımı Tablo 4'te gösterilmiştir.

Tablo 4

Sosyal Bilgiler Eğitimi Alanında Çevre Eğitimi İle İlgili Yapılan Lisansüstü Çalışmalarda Kullanılan Veri Toplama Araçları

<u>Veri Toplama Aracı</u>	<u>Yüksek Lisans</u>	<u>Doktora</u>
Ölçek	18	3
Görüşme	6	1
Anket	3	1
Başarı testi	7	3
Gözlem	1	1
Dokümanlar	2	0
Atölye çalışması	0	1

Tablo 4’te görüldüğü üzere; veri toplama araçları içerisinde yüksek lisansta en fazla ölçek; doktorada ise en fazla ölçek ve başarı testi kullanılmıştır. Araştırmalarda yüksek lisansta 26 tez olmasına rağmen 37 veri toplama aracı kullanıldığı ve 4 adet doktora tezi olmasına rağmen 10 adet veri toplama aracı kullanıldığı belirlenmiştir. Bu durum araştırmaların bazılarında aynı anda birden fazla veri toplama aracının kullanılmasından kaynaklanmaktadır. Bu durum araştırmalarda daha çok nicel araştırma yöntemlerinin kullanıldığı bulgusunu da desteklemektedir. Bu bulguya göre yüksek lisans araştırmalarında, 18 ölçek, altı görüşme, üç anket, yedi başarı testi, bir gözlem ve iki doküman veri toplama aracı olarak kullanılmıştır. Doktorada ise, üç ölçek, bir görüşme, bir anket, üç başarı testi, bir gözlem ve bir atölye çalışması veri toplama aracı olarak kullanılmıştır.

Araştırmanın bir diğer bulgusu, tez çalışmalarında araştırmacıların öğretmenler, öğretmen adayları, öğrenciler, ders kitapları ve öğretim programlarını çalışma grubu olarak ele aldıklarıdır. Araştırmalarda kullanılan çalışma grupları Tablo 5’te gösterilmiştir.

Tablo 5

Sosyal Bilgiler Eğitimi Alanında Çevre Eğitimi İle İlgili Yapılan Lisansüstü Çalışmalarda Veri Toplanan Çalışma Grupları

Çalışma Grubu	Yüksek Lisans	Doktora
Öğretmenler	4	1
Öğretmen adayları	9	2
İlkokul öğrencileri (1., 2., 3., 4. ve 5. Sınıflar)	2	1
Ortaokul öğrencileri (5. ,6., ve 7. Sınıflar)	11	0

Tablo 5’te görüldüğü üzere; yüksek lisansta en fazla ortaokul öğrencileri ve öğretmen adayları çalışma grubu olarak seçilirken; dört çalışma öğretmenlerle, iki çalışma ilkokul öğrencileri ile yapılmıştır. Doktorada ise iki araştırma öğretmen adaylarıyla, bir çalışma öğretmenlerle, bir çalışma ise ilkokul öğrencileri ile yapılmıştır.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Sosyal Bilgiler eğitimi alanında çevre eğitimini konu edinen lisansüstü çalışmaların incelenmesi alanda çevre eğitimiyle ilgili yapılan çalışmalarını bütüncül bir bakış açısıyla görmeyi sağlar. Bu araştırma ile alanda çevre eğitiminin ne şekilde hangi konuların ele alındığı ve yönelimin ne olduğu belirlenmeye çalışılmıştır. Bu anlamda, yüksek lisans ve doktora tezlerinin durumu saptanmıştır. Araştırmada, Sosyal Bilgiler alanında çevre eğitimi ile ilgili tezlerin sınırlı olduğu, Sosyal Bilgilerde Çevre Eğitimi konusunun daha çok yüksek lisans düzeyinde çalışıldığı; alanda bu konuda 26 yüksek lisans ve 4 doktora tezi olmak üzere toplam 30 tez bulunduğu tespit edilmiştir.

Araştırmalarda genel olarak öğretmenlerden ve öğretmen adaylarından mesleki yeterliliklerine ve çevreye karşı tutumlarına ilişkin görüş alma çalışıldığı araştırmanın bir diğer sonucudur. Göktaş ve ark. (2012) araştırmasında, araştırmalarda çalışma grubu olarak daha çok öğretmen adaylarının tercih edildiğini ve bu durumun diğer gruplara göre eğitim fakültelerinde daha kolay ulaşılabilir olmasından kaynaklandığını belirtmiştir. Bu araştırmada da yüksek lisans ve doktora tezleri içerisinde dokuzu yüksek lisans tezi ikisi de doktora tezi olmak üzere toplam 11 çalışmada en sık kullanılan çalışma grubunun öğretmenler ve öğretmen adayları olduğu tespit edilmiştir. Oruç ve Ulusoy (2008) da yapılan tezlerin büyük bir kısmının tekrara düştüğünü ve konuların yüzeysel bir biçimde ele alındığını ifade etmişlerdir.

Araştırmalarda genel olarak nicel araştırma yöntemi ile araştırmaların yürütüldüğü ve nitel araştırma yöntemine dayalı çalışmaların çok sınırlı olduğu; hatta doktorada hiç bulunmadığı görülmüştür. Dilek, Baysan ve Öztürk (2018) de çalışmalarında Sosyal bilgiler eğitimi alanında yapılan yüksek lisans tezlerinde en çok nicel araştırma yöntemlerinin kullanıldığını belirlemiş ve karma yöntem araştırmalarının ve nitel araştırma yöntemlerinin araştırmalarda nicel araştırmalara göre daha az kullanıldığını tespit etmiştir. Ayrıca, tezlerde daha çok ölçek ve anket uygulamaya dayalı araştırmaların yapıldığı tespit edilmiştir. Kahyaoğlu (2016) da araştırmacıların en fazla nicel araştırma yöntemlerini tercih ettiklerini; bunlar içerisinde de en çok tek örneklem gruplu ön test-son test deneysel araştırma modellerini kullandıklarını belirtmiştir. Bunun yanında, araştırmacıların çevre eğitimi ile ilgili çalışmalarda nitel araştırma yöntemlerini ve az olmakla birlikte karma araştırma yöntemleri de kullandıklarını, tespit etmiştir. Kahyaoğlu (2016) ek olarak, çevre araştırmalarında tarama ve deneysel araştırma desenlerin ziyade farklı bir yaklaşım ile eleştirel çalışma, örnek olay incelenmesi gibi yöntemlerin de kullanılması gerektiğini savunmuştur.

Bu sonuçlar doğrultusunda, araştırmada řu önerilere yer verilebilir:

1. Araştırma sonuçları çevre eğitimi konusunda yapılmış çalışmaların sınırlı olduğunu göstermektedir. Özellikle doktorada çok az çalışma bulunmaktadır. Bu nedenle, çevre eğitimini konu edinen uygulamalı doktora tez çalışmalarına öncelik verilmelidir.
2. Çevreye karşı tutum geliştirme ve duyarlılık kazanma amacıyla okul dışı etkinliklerin yapıldığı çalışmalar yapılabilir.
3. Araştırmada genellikle nicel araştırma yöntemlerinin ağırlıklı olduğu görülmüştür. Araştırmalarda daha derinlemesine veri toplayabilmek amacıyla nitel araştırma yöntemlerine de ağırlık verilmelidir.

Kaynakça

- Bailey, K. (1994). *Methods of social research*. New York: The Free Press.
- Brause, J. A. ve Wood, D. (1993). *Environmental education in the schools creating a program that works*. USA: Desktop Publishing.
- Creswell, J. W. (2013). *Educational research: planning, conducting, and evaluating quantitative and qualitative research*. basu.nahad.ir/uploads/creswell.
- Dilek, A., Baysan, S., & Öztürk, A. A. (2018). Türkiye’de sosyal bilgiler eğitimi üzerine yapılan yüksek lisans tezleri: Bir içerik analizi alışması. *Turkish Journal of Social Research/Turkiye Sosyal Arastirmalar Dergisi*, 22(2).
- Ertürk, H. (1994). Kentsel çevre sorunlarının çözümü açısından ekolojik ilkeler. Ekolojik Yaklaşım (17. Dünya şehircilik Günü Kolokiyumu: Kent ve Çevre: Planlamaya Ekolojik Yaklaşım), 4-5-6 Kasım 1993, Bildiriler Kitabı, p. 49-58, Bursa.
- Flowers, A. L. (2007). *An experiential environmental education: An exploration of grade eight students environmental attitudes, behaviors and emotions* (Yayımlanmamış doktora tezi). Dalhousie University.

- Göktaş, Y., Hasançebi, F., Varışoğlu, B., Akçay, A., Bayrak, N., Baran, M. & Sözbilir, M. (2012). Türkiye'deki eğitim araştırmalarında eğilimler: Bir içerik analizi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*, 12, 177-199.
- İzbrak, R. (1992). *Coğrafi terimler sözlüğü*. MEB Yayınları, Öğretmen Kitapları Dizisi, İstanbul.
- Kahyaoğlu, M. (2016). Türkiye'de doğa eğitimi üzerine yapılan çalışmalarının analizi: Bir meta sentez çalışması. *Academia Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 1(1).
- Keleş, Ö. (2007). *Sürdürülebilir yaşama yönelik çevre eğitimi aracı olarak ekolojik ayak izinin uygulanması ve değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış doktora tezi), Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Lynch, K. A. (2001). *Environmental education and conservation in Southern Ecuador: Constructing an engaged political ecology approach* (Unpublished doctoral thesis). University of Florida. Yang,
- MEB. (2018). Sosyal bilgiler dersi öğretim programı (4. 5. 6. ve 7. Sınıflar). Ankara: Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı.
- Merriam, S. B. (2013). *Qualitative research: A guide to design and implementation*. S. Turan (Çev.). Ankara: Nobel.
- Oruç, Ş., Ulusoy, K. (2008). Sosyal bilgiler öğretimi alanında yapılan tez çalışmaları. *Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26, 121 -132.
- Özdemir, O. (2010). Yeni bir çevre eğitimi perspektifi: "Sürdürülebilir gelişme amaçlı eğitim". *Eğitim ve Bilim*, 32(145), 23-38.
- Öztürk, Ç. (2007). Sosyal bilgiler, sınıf ve fen bilgisi öğretmen adaylarının "Coğrafya" kavramına yönelik metafor durumları. *Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(2), 55-69.
- Patton, M. Q. (2014). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri*. M. Bütün ve S. B. Demir (Çev. Ed.). Ankara: Pegem A.

- Plevyak, L. and Mayfield A. (2010). Environmental education within early childhood. A. M. Bodzin, B. S. Klein and S. Weaver (Eds.), *The inclusion of environmental education in science teacher education* (pp. 51-65). Newyork: Springer
- Pooley, J.A, O'Connor, M., (Sep.2000). Environmental education and attitudes. *Environment & Behavior*, 32(5), 711-724.
- Smith, S. R. (2009). A critical review of the bioavailability and impacts of heavy metals in municipal solid waste composts compared to sewage sludge. *Environment International*, 35(1), 142-156.
- Türkiye Çevre Vakfı (2001). *Ansiklopedik çevre sözlüğü*. Ankara: TÇV Yayını.
- Uzunoğlu, S. (1996). Çevre eğitiminin amaçları, uğraşı alanları ve sorunları. *Ekoloji Dergisi*, 21, 7-12.
- Yang, J. S. (1993). *Perceptions of preservice secondary school teachers in Taiwan, the Republic of China, concerning environmental education* (Yayımlanmamış doktora tezi), Texas A&M University.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2005). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Yılmaz, O. (2016). *Sosyal bilgiler ve fen bilgisi eğitimi lisans programlarının çevre eğitimi açısından değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırşehir.
- Yücel, A. S. ve Morgil, F. İ. (1998). Yükseköğretimde çevre olgusunun araştırılması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14, 84-91.
- Yücel, A. S., & Morgil, F. İ. (2016). Çevre eğitiminin geliştirilmesi. *Balıkesir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 1(1), 76-89.

Extended Abstract

Environmental education is to educate individuals who are conscious and sensitive about environment and to ensure their active participation in environmental activities. Environmental education provides the individual with ease in his daily life. In this respect, it is intertwined with many disciplines, especially Social Studies, which the individual needs in his daily life. The Social Studies course aims to develop the interaction between the human and the environment starting from the close environment to the individual. In this respect, teachers and researchers working in this field have a great role. Considering the fact that the studies conducted in the field often lead the educators, the importance of the researches on this subject is increasing. This research, conducted in the field of environmental education master's degree in social sciences in Turkey and aims to determine the orientation of the doctoral thesis. The results of this research are expected to be a guide for researchers conducting research in the field of environmental education and to provide a reference to other studies and projects.

In this research, document analysis, one of the qualitative research methods, was used. Document review includes an analysis of written materials containing information about the cases or facts intended to be investigated, and can be used as a stand-alone method along with other methods. In the first phase of the study, the post graduate and doctoral thesis related to environmental education were obtained from the “National Thesis Center” database of “Higher Education Council” by searching through “Social Studies” and ve “Environmental Education” keywords. As a result of the search were found a total of 30 thesis studies which overlap the keywords “Social Studies” and “Environmental Education” between 2002 and 2018. In this study, data were analyzed by inductive analysis method. The researches were analyzed by means of the subject, study group, method and data collection tool used. In this study, 20% of the graduate thesis studies were analyzed by another researcher. Then two researchers came together and compared their coding. They made discussions on different codings to reach consensus. As a result of the discussions, data analysis was finalized. The findings of these themes were obtained from the encodings obtained.

Research carried out on the environmental education in Social Studies Education in Turkey was determined that a total of 30 graduate thesis. 26 of these thesis are graduate and 4 of them are doctoral thesis. The subjects of graduate studies are generally “Concept/content teaching”, “Attitudes towards environment and determination of academic achievement level”, “Taking opinions of teacher or teacher candidates”, “Studying textbooks and teaching programs in

terms of environmental education” and “Examining of various methods, techniques and strategies. impact on attitude towards the environment”. The most research was the measurement of professional competences of teacher and teacher candidates and getting opinions about the environment. It is understood that the most quantitative research method is used in graduate theses and the studies conducted with qualitative research methods are limited. In addition, it was determined that the researchers collected data with scale, interview, questionnaire, achievement test, observation, documents and workshops. In the thesis studies, it was found out that the researchers considered teachers, teacher candidates, students, textbooks and teaching programs as working groups.